

Dát všude tři úrovně – pro děti, dorost a dospělé

1 ÚVOD

1.1 Rozvržení místností

Chystaná nová historická expozice OMPV je vedena snahou o představení souměstí Brandýsa nad Labem a Staré Boleslavi (v širším ohledu včetně okolních oblastí) během dvou pro tento region klíčových epoch – středověku kolem přelomu 13. a 14. století a renezanace 2. poloviny 16. století s přesahem do doby zkázy třicetileté války během 1. poloviny století následujícího.

Místnost č. 1 (dosud pouze v návrhu) je věnována prezentaci přírodního bohatství regionu. V místnosti č. 2 (realizováno v prosinci 2021) je instalována stálá expozice archeologie představující unikátní nález pozůstatků sídliště homo erecta z doby před cca 700 000 lety na Zlatém kopci u nedalekých Přezletic. Tento objev, kterému je věnována cca polovina místnosti, je doplněn představením oboru archeologie v kontextu dalších výjimečných objevů z našeho regionu.

Místnosti č. 3 a 4 jsou určeny pro historickou expozici. Období vrcholného středověku bude pojednáno v místnosti č. 3 a období renezanace a třicetileté války pak v následující místnosti č. 4.

1.2 Prezentační koncept

V této části se plně ztotožňuji se slovy archeoložky Andrei Němcové. Níže doslovná citace: „*Stávající expozice je založena na formalistickém, více méně "galerijním" způsobu prezentace typu téma – výstavní panel s textem, exponát - popiska, který byl v době vzniku v muzejním výstavnictví ještě poměrně běžný a byl z hlediska instalace relativně finančně nenáročný. V současnosti je však tento způsob přiblížení muzejních sbírek již zastaralý a pro návštěvníky nedostatečně atraktivní. Aktuálně je v muzejnictví preferován způsob analytický, který ukazuje vedle zajímavých exponátů také vztahy a souvislosti a využívá k tomu celou řadu dalších výrazových prvků a moderní prezentační technologie. V současné době se expozice vlastivědných muzeí snaží posunout od pouhé prezentace zajímavých přírodnin a exponátů k prezentaci jedinečných příběhů, které návštěvníkovi poutavým způsobem přiblíží unikátní témata v historii, přírodě i kultuře regionu, „vtáhnou“ ho do děje a vzbudí v něm zájem o další poznávání. Právě to je cílem rekonstrukce stálé expozice muzea.*“

MÍSTNOST Č. 3

Průchozí místnost č. 3 v prvním patře budovy (součást návštěvnického okruhu) disponuje celkovou plochou cca 35 m².

Rozměry místnosti činí cca 7 x 5 m, obě delší přibližně sedmimetrové stěny jsou přibližně v polovině své délky přerušeny vstupními otvory o šířce 120 cm, které propojují místnost s místností č. 2 (homo erectus z Přezletic a archeologie) a místností č. 4 (renezanace a třicetiletá válka).

Polovina místnosti směrem do náměstí (současný stav). Okno třeba zatemnit a před něj do prostoru umístit hlavní scénu.

Polovina místnosti směrem do dvora (současný stav). Masivní vitrinové konstrukce o výšce přesahující 2,5 metru a šířkách (zleva): 120 cm (hloubka cca 0,5 m), 90 cm (hloubka cca 1 m), 120 cm (hloubka cca 1 m) zůstanou zachovány s novým obsahem.

téma místnosti: „**Středověké Brandýsko v závětrí Prahy**“

- **hlavní scéna: reliéf polabské krajiny s minimodely gotických tvrzí a hradů, románských a gotických kostelů v našem regionu, komunikačních sítí, brodů, mostů, výrazných lesních bloků apod.**
[při zacílení světelného paprsku na daný objekt se ve vymezeném prostoru na stěně se zobrazí info, přehraje video či animace, zobrazí erb, rekonstrukce, půdorys stavby apod.]

AKTIVIZAČNÍ PRVKY (různě v místnosti v závislosti na probíraných tématech v jednotlivých částech místnosti):

- stavba kostelů – složit gotický oblouk z jednotlivých (polystyrenových či jiné lehké hmoty) článků – po složení se na boku oblouku ukáže nápis, letopočet či jiné sdělení
- obývání tvrzí – vytvořit si návrh na vlastní erb/pečeť
- zakládání vesnic (Lhota) – pomocí středověkého provazce vyměřit trojúhelník
- středověké školství (memorování) – naučit se latinskou formuli nazpaměť (a na pokladně za odměnu přeříkat)
- středověké krčmy – hra v kostky, vrhcáby
- tržní městečka (Brandýs, Čelákovice, Úvaly...) – zvážít pomocí kupeckých rovnoramenných vah falešnou minci
- rybaření v Labi – ryby na magnety
- kameníci v regionu – přenášení drobných kamenů pomocí svorkových kleští
- scriptorium ve Staré Boleslavi u sv. Václava – dle vzorníku gotického písma přečíst ve starých listinách názvy obcí našeho regionu

- **bok stávajících prosklených vitrín:**

- **vitřina 1: „Počátky“**

- *Stará Boleslav – jedno z nejstarších českých písemných pramenů doložených obcí (poč. 10. století)*
popis vzniku hradiště, svatováclavská legenda a hradba Opere Romano
  - **předměty:**
    - rekonstrukce části hradby [již bylo při výstavě osobnosti u Boleslava]
  - **obrázky:**
    - zavraždění sv. Václava na reprodukci ze středověkého rukopisu
- počátky středověkého osídlení (stará sídelní oblast – jedna z nejstarších v Čechách – o stáří osad mohou kromě písemných pramenů podávat svědectví také předrománské a románské kostely)
  - **předměty:**
    - archeologické doklady zdejší staré minulosti (keramika, železné předměty, struska apod.)
  - **obrázky:**
    - fotografie románských kostelů s tipem na výlet
- založení Brandýsa – součást okruhu tržních osad v okolí Prahy (přelom 13. a 14. století)
Problematika Hrádku a Brandýsa (viz též v Čelákovcích podobný vývoj – Hrádek a Čelákovice), dále pak rozebrání termínu *villa forensis*.
Teorie o původu názvu „Brandýs“.
  - **předměty:**
    - pečetidlo Brandýsa ze 14. století (udělat si kopii)
    - mince ze 14. století
  - **obrázky:**
    - faksimile nejstarší listiny zmiňující Brandýs
    - mapa tržních městeček

- **vitřina 2: „Zázemí pro Prahu – zemědělské produkty“**

- **Praha jako jediné pořádné město v Čechách** (cca 50-80 tisíc obyvatel) někde musí sehnat potravu pro obživu domácích i hostů (navíc v ní žila řada obyvatel vysokého sociálního postavení včetně panovnického a šlechtických dvorů s odpovídajícími nároky na výživu).
  - **obrázky:**
    - mapa středověké Prahy s vyznačením okolních vinic
- **pole, lesy** (místní šlechta, pražští měšťané a zásobování Prahy zemědělskými produkty)
  - **předměty:**
    - obilí, srp na obilí
    - nůž na víno
- **řeka Labe** jako faktická, ale i pomyslná hráz (pokud na mapě vyznačíme barevně vesnice, kde jsou zmiňováni jako majitelé ve východním okolí

Prahy v předhusitské době pražští měšťané – vyjde z toho, že jsou před Labem skoro v každé vsi, ale za Labem již jen jednotky či nic)

- ***hustá komunikační síť:*** dobrá dojezdová vzdálenost do Prahy (několikahodinová jízda s povozem, na hřbetu koně za chvíli)
    - **předměty:**
      - kolo od vozu
  - ***'Chaty' pražských měšťanů aneb středověcí luftáci***
    - TVRZE a HRADY v rukou pražských měšťanů
- vitrína 3: „Zázemí pro Prahu – kámen“
- ***pískovcové lomy v pásu Horoušany - Nehvizdy – Zápy – Brandýs n. L., Kostelec n. L.***
    - **předměty:**
      - blok pískovce [mimo vitrínu]
      - palice a klíny (na lámání kamene)
      - provazec užívaný k vyměřování
      - úhelník
    - **obrázky:**
      - mapa Polabí s vesnicemi povozníků a lomů spolu s výčty jmen jednotlivých osob (dle údajů účtů ze stavby katedrály)
      - středověké iluminace z prostředí lomu a dovozu kamene
      - historická rytina nehvizdských lomů (před 1888)
      - snímky existujících lomů s tipem na výlet
  - ***románská doba a gotika***
románské kořeny

[Roku 2009 byl prováděn rozbor 11 vybraných PÍSKOVCOVÝCH kamenických prvků z areálu Pražského hradu. Některé z 11 prvků pocházejí již z těch nejstarších kamenných staveb na hradě (např. hlavice sloupu z baziliky sv. Víta, předchůdkyně dnešní katedrály, datovaná do 11. století). Při rozboru těchto 11 vzorků bylo zjištěno, že 5 pochází pravděpodobně z lomu mezi Nehvizdy a Horoušany, dalších 5 pak z lomu v Zápech, 1 vzorek se určit nepodařilo.]

gotika

kámen z našeho regionu nejen pro chrám sv. Víta, ale také Karlův most, mostecké věže, části staroměstské radnice, měšťanské domy atd.
[Doplnit o informace k pokračování tradice i v době pozdější, např. informace k odkryvu kamenické dílny při výzkumu na Náměstí republiky v areálu pod dnešním obchodním domem Palladium na Novém Městě pražském z 1. poloviny 16. století. Objev souhlasí s písemnými prameny – v první polovině 16. století (až do roku 1547) řada lomových vsí náležela přerovskému panství, tehdy v majetku nejprve sjednocené Prahy, po jejím rozdělení pak Novému Městu pražskému]

    - **předměty:**

- vzorek kamene pod lupou či ideálně mikroskopem, do kterého možno nahlédnout z místnosti [mikroskopické a makroskopické zkoumání kamenných vzorků]
- **obrázky:**
  - iluminace s výjevy kameníků, zedníků a povozníků
  - historické kresby či fotografie pražských objektů, na které byl dodáván kámen z našeho regionu
- **Otevření nového lomu v Horoušanech a inspekční cesta Petra Parléře** v účtech dochován jedinečný popis otevření nového lomu (včetně rozměrů, zkoušek kamene apod.)
  - **předměty:**
    - provazec užívaný k vyměřování
    - úhelník
  - **obrázky:**
    - návody na změření pravého úhlu apod.
    - středověká iluminace z takového vyměřování
    - faksimile ze stavby svatovítské katedrály 1372-1378
    - fotografie busty Petra Parléře z triforia na sv. Vítu
    - náčrt trasy Petra Parléře z inspekční cesty a
    - výpis „diet“ pro něho, doprovod i povozníka
- **mimo vitríny: „Kamenické značky“**
  - **předměty:**
    - kamenický prvek s kamenickou značkou [mimo vitrínu]
  - **obrázky:**
    - výňatek z katalogu kamenických značek přítomných na chrámu sv. Víta

MÍSTNOST č. 4

Průchozí místnost č. 4 v prvním patře budovy (součást návštěvnického okruhu) disponuje celkovou plochou cca 42 m².

Rozměry místnosti činí cca 7 x 6 m, jedna delší a jedna kratší stěna je přerušena vstupními otvory o šířce 120 cm, které propojují místnost s místností č. 3 a místností určenou pro krátkodobé výstavy (místnost před vstupem do pracovny archeoložky).

Polovina místnosti směrem do náměstí (současný stav). Okno třeba zatemnit a před něj do prostoru umístit hlavní scénu.

Polovina místnosti směrem do dvora (současný stav). Masivní vitrinové konstrukce vlevo o výšce přesahující 2,5 metru zůstanou zachovány s novým obsahem. Tyto vitríny jsou o šířkách (zleva): 120 cm, 120 cm, 90 cm a 120 cm (vzhledem k šikmému naklonění přední strany vůči zadní zdi není hloubka vitrín rovnoměrná – pohybuje se od metru po cca metr a půl).

téma místnosti: „**Rudolfínský Brandýs a tragédie třicetileté války**“

- **hlavní scéna:** mluvící obraz Rudolfa II. postavený na renezančním stole (stůl představuje stůl obyvatele domu pana Arnoldina, jehož figurína v renezančním oděvu při něm na židli sedí) + brandýské náměstí se zámek v pozadí (na stěně, kde jsou okna – v místě oken vytvořena jakási otevíratelná renezanční okna – člověk se tak jejich otevřením může podívat na dnešní náměstí, případně je otevřít a zajistit tak v případě potřeby osvětlení místnosti přirozeným světlem, okno základně mít otevřené, u stolu sedí renezančně oblečen Arnoldin)
[výstavné renezanční patrové domy, kašna, vodovod, vodárna u zámku, Ballhaus a Lusthaus v zámecké zahradě...]

AKTIVIZAČNÍ PRVKY (různě v místnosti v závislosti na probíraných tématech v jednotlivých částech místnosti):

- Ballhaus ze zámecké zahrady – **zahrát si kuželky**
- renezanční architektura Brandýsa – **vytvořit vlastní motiv sgrafitované omítky**
- Rudolf II. – **složit Rudolfa II. do podoby Arcimboldova obrazu**
- renezanční technické unikáty: brusírna drahých kamenů pod zámek – **vybrušování nerostů na brusce (jen při moderovaných akcích)**
- renezanční technické unikáty: vodárna na zámeckých valech – **středověké čerpání vody a vodovodní soustava po Brandýse (funkční model vodárny poháněné jedním kolem brandýského mlýna)**
- renezanční vynálezy – **na stole funkční drobné předměty spojené s dobovými vynálezy (např. Galileův dalekohled, mapa hvězd, mikroskop, kompas, knihtisk...)**
- dvůr Rudolfa II. v Brandýse a místní měšťané – **vyzkoušet si různé součásti tehdejších oděvů**

- **bok stávajících prosklených vitrín:**

- **vitřina 1: „Rudolfínské Brandýsko“**

- **Architektonická podoba města** (město s alespoň některými domy na náměstí s renezanční sgrafitovou omítkou, na náměstí výstavba dvoupatrových domů, první pokusy o vydláždění náměstí, některé domy s loubími apod.) + **Rudolfínský dvůr a významné osoby domácího i cizího původu:** architekti, zahradníci, komorníci, správci, lovčí, hudebníci přítomní v Brandýse a okolí (dočasně i trvaleji)

- **předměty:**

- dobové oblečení
- náčiní užívané oněmi osobnostmi
- archeologické nálezy stavebního charakteru

- **obrázky:**

- dobové iluminace a vyobrazení
- fotografie renezanční omítky (na stávajících budovách, i např. ze základů domu čp. 98)

- **chmelnice, vinice, šafránice** (brandýské komorní panství a zásobování pražského dvora, ukázky např. z účetních pramenů dovozu na Pražský hrad)

- **předměty:**

- číška a pohár s vínem

- chmel
  - šafrán
  - **obrázky:**
    - mapa regionu s pomístními názvy odkazujícími na chmelnice, šafránice, vinice apod.
    - reprodukce renezančních uměleckých děl s motivy vína apod.
    - vyobrazení Cecemína a údaje k němu

- **vitřina 2: „Staroboleslavské lesy“**
  - Lesy k lovu využívali již Krajířové z Krajku. Zvali k lovům a honům šlechtu včetně císaře. Ferdinand I. lesy chtěl odkoupit již ve 30. letech 16. století, ale s nabídkou neuspěl. Po povstání 1546-1547 proto využil situace (Krajířové se při povstání postavili „na špatnou stranu“.) a panství Krajířů (i s lesy zkonfiskoval). Již Ferdinand I., dále i Maxmilián II. a Rudolf II. se vrhli k proměně lesů v „echt“ lovecký region Habsburků – Habsburkové zřídili rozsáhlý placený lesní personál (čítající desítky osob, které se o les staraly na plný úvazek – tento personál bych do značné míry nezávislý na správě komorního brandýského panství, i jeho nejvyšší orgán sídlil ve Staré Boleslavi), nedílnou součástí návštěv dvora v Brandýse se staly lovecké výpravy do staroboleslavských lesů, k došlo k vysídlení 3 vesnic, oplocení celého mnohakilometrového areálu, zákazu vstupu poddaných i těžby dřeva, byly vybudovány lovecké zámečky Hlavenec a Opočno i menší lovecká stanoviště, tzv. boudy)
    - **předměty:**
      - lovecké náčiní, prachovnice
      - nález z loveckého zámečku Opočno
      - nálezy šipek strel do kuší
    - **obrázky:**
      - tehdy zde žijící zvěře
      - lovecké výjevy (s uvedením počtů tehdy lovené zvěře)
      - kresby či fotografie loveckých zámečků Rudolfa II.

- **vitřina 3: „Náboženská pestrost a rozvoj nekatolických kultů“**
  - *Brandýsko historicky ve středověku bývalo územím s hustou farní sítí katolických kostelů (současně byl Brandýs sídlem stejnojmenného děkanátu, v Boleslavi zase sídlila nejstarší česká kolegiátní kapitula). Po husitských válkách však nastala změna – většina obyvatelstva se stala nekatolíky (katolíků v době renezanace bylo již jen cca 10-15 % zdejší populace) – tomu odpovídala i správa kostelů (většina z nich byla v nekatolických rukou – utrakvistů, příp. Jednoty bratrské nebo luteránů...*
  - *V samotném Brandýse byl Jednotou Bratrskou v letech 1541-1542 vystaven nejstarší český renezanční kostel (dnes Obrácení sv. Pavla). V téže době, tj. první polovině 16. století zde již existovala fungující židovská obec. Přítomni byli i utrakvisté a luteráni.*
    - **předměty:**
      - židovské, nekatolické a katolické rituální předměty
    - **obrázky:**
      - fotografie a nákresy zdejších kostelů s určením jejich stáří a osudů (výměna konfesí)

- nápis v kostele Obrácení sv. Pavla (nejstarší renezanční kostel v Čechách)
- kostel Panny Marie ve Staré Boleslavi (nejstarší barokní kostel v Čechách) – rozvoj Mariánské kultu (a připomínka svatováclavského kultu)

- **vitřina 4:** „Destrukce třicetileté války“

- Zde vyjděme z materiálů, které jsme sestavili v souvislosti s výstavou „Třicetiletá válka. Švédský tábor ve Staré Boleslavi 1639-1640“. Základní motivy: pokles populace v naší části Polabí až o cca 80 %, průchody a pobyty vojsk (ničivé zejména v týdnech hned po Bílé hoře – viz např. nápis na zvonu v Mečeříži, následně pak roku 1631, 1634-1635 a 1639-1640), devastace stavebních objektů (v Brandýse, při zámku, lovecké zámečky, celé vesnice, kostely, fary, mlýny apod., devastace farní sítě (po jistou dobu jediné fungující fary byly v Kostelci nad Labem a ve Staré Boleslavi)
  - **předměty:**
    - dělové koule a další renezanční předměty nalezené při regulaci Labe z historické sbírky
    - části renezančních halaparten nalezených rovněž archeologicky při regulaci Labe
    - vybrané předměty shromážděné detektorovým průzkumem (viz archeolog Lukáš Baloun)
  - **obrázky:**
    - Merianova rytina švédského tábora
    - obraz destrukce z výstavy o třicetileté válce